3. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861–VI. Офіційний вісник України. 2010. № 12. Ст. 565.

4. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855–XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 16. Ст. 93.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі про звернення народних депутатів України до Національного банку України від 5 березня 2003 р. № 5-рп/2003. Офіційний вісник України. 2003. № 12. Ст. 544.

6. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790–XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3. Ст. 17.

7. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

8. Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Комітети Верховної Ради України і проблеми підвищення ефективності їх діяльності. Проблеми законності. 2000. Вип. 42. С. 36–41.

МЕЛЬНИК А. А.,
аспірант кафедри теорії права
та держави юридичного факультету
*(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)*

УДК 340.1

ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ ЯКОСТІ ЗАКОНУ

Досліджено наявні наукові підходи до характеристики юридичної техніки. Визначено її роль у забезпеченні якісного закону. Техніко-юридичний аспект якості закону досліджено через такі прийоми, як засоби та способи. З'ясовано юридичні властивості якості закону, обґрунтовано авторське його бачення.

Ключові слова: *закон, якість, юридична техніка, техніко-юридичні засоби та способи.*

Исследованы существующие научные взгляды на характеристику юридической техники. Определена ее роль в обеспечении качества закона. Технико-юридический аспект качества закона исследован посредством приемов и средств. Определены юридические свойства качества закона, обосновано его авторское видение.

Ключевые слова: *закон, качество, юридическая техника, технико-юридические средства и способы.*

The existing scientific approaches to the characteristics of legal technique are investigated. Determined its role in ensuring a high-quality law. The technical and legal aspect of the quality of the law is investigated through such techniques as means of methods. The legal properties of the quality of the law are found out and his author's vision is substantiated.

Key words: *law, quality, legal technique, technical and legal means and methods.*

Вступ. У сучасному світі немає, з одного боку, більш значущої, а з іншого – практично не реалізованої проблеми, ніж якість закону. Необхідність створення якісних законів потребує глибокого і неупередженого осмислення багатьох наявних проблем у правотворчості, особливо з огляду на техніко-юридичний аспект. Окрім того, у сучасній правовій науці невирішеним залишається питання потенційної можливості законодавця впливати на ефективне впровадження законодавчих текстів у суспільне життя.

Особливу значущість тема дослідження набуває в контексті оновлення, узагальнення досвіду нормативного регулювання, створення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення механізму забезпечення законів. Якісні закони мають не тільки важливе теоретичне, а й практичне значення, є умовою зростання ролі як Конституції, так і конституційної доктрини в сучасній Україні.

Якість закону є забезпеченням стабільності та прогресу суспільства, що відображає досягнутий рівень юридичних знань, правових ідей, морально-правових цінностей, загальновизнаних норм та принципів міжнародного права. У сучасних умовах розвитку правової сфери якість закону дедалі частіше пов'язують із забезпеченням техніко-юридичного формування останнього, що за своїм характером є активною діяльністю держави та найважливішим засобом управління суспільством, безпосередньо пов'язане з типом держави, формою, механізмом і функціями. Так, Ю. Арзамасов наголошує на тому, що дотримання техніко-юридичних вимог щодо якості закону є засобом запобігання правотворчим помилкам [1, с. 285–304].

У дослідженні якості закону як сукупності властивостей, необхідних йому, таких, що його характеризують як регулятор суспільних відносин, на нашу думку, необхідно виокремити його складники: а) властивості якості та правової легальності закону (відповідність нормативно-правовим вимогам); б) інструментально-правові властивості (особливості регламентації правових засобів); в) техніко-юридичні властивості (рівень техніки викладення закону).

Проблема якості закону в техніко-юридичному аспекті активно досліджується вітчизняними та закордонними науковцями, які у своїх роботах вказують на необхідність нормативного закріплення техніко-юридичних правил якості закону.

Теоретико-юридичним аспектам якості закону присвятили праці Л. Апт, В. Бабаєва, В. Баранов, О. Богачова, Т. Дідич, Ж. Дзейко, Т. Кашаніна, А. Піголкін, В. Сирих, В. Толстик, Д. Чухвічев. Але техніко-юридичний аспект якості закокну дотепер не виокремлений у самостійну наукову проблему, що призводить до неналежного використання означеного аспекту в процесі правотворчості та спричиняє ухвалення неякісних законів.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження техніко-юридичних вимог створення якісного закону, виокремлення категорії «юридична техніка», з'ясування її впливу на якість закону.

Результати дослідження. Для з'ясування техніко-юридичних аспектів якості закону важливий аналіз юридичної техніки на доктринальному рівні.

У правовій науці поняття юридичної техніки розглядається по-різному. У різні часи вчені пропонували різні визначення юридичної техніки, але дослідження наукових джерел дозволяє зазначити, що впродовж тривалого історичного періоду (кінець XIX ст. – сучасність) поняття юридичної техніки неухильно розширювалося. Якщо спочатку зміст юридичної техніки становили засоби і способи створення законів і підзаконних актів, то вченими XX ст. і сучасними дослідниками означене поняття доповнюється засобами і способами створення правозастосовчих, інтерпретаційних і правореалізаційних актів та інструментарієм юридичної техніки [107, с. 308].

У літературі поширене визначення юридичної техніки як системи засобів і способів, що використовуються під час створення (підготовки й оформлення) законів та підзаконних актів [2, с. 67].

Вагомою в юридичній науці є думка Т.В. Кашаніної, яка вважає, що якісний закон поєднує загальні правила юридичної техніки в таку систему:

1) правила досягнення соціальної адекватності;

2) правила забезпечення логіки норм права в законі;

3) структурні правила;
4) мовні правила;
5) формальні (реквізитні) правила;
6) процедурні правила [2, с. 321].

Всі зазначені в юридичній літературі погляди можна поділити на п'ять груп. Дослідники першої групи (В. Гойман) розуміють юридичну техніку як сукупність засобів і процедур, що мають забезпечити реалізацію цілей права і його захист. До другої групи належать науковці (В. Копейчиков, М. Козюбра), які вважають, що сфера юридичної техніки обмежується правотворчістю і судочинством, де норми, створені наукою, тлумачаться та застосовуються. Третя група вчених (А. Міцкевич, В. Нікітський) розкриває юридичну техніку як засіб переведення соціальних потреб на мову права. Четверта група дослідників (І. Самощенко, Б. Дрейшева) розглядає юридичну техніку, з одного боку, як інтелектуальний різновид правотворчості та розвиток концепцій, завдяки яким право набуває наукового вираження, а з іншого – як будь-яку роботу з логічної систематизації правових норм, що виконується спільними зусиллями доктрини і судової практики. І остання група вчених, до якої належать деякі західноєвропейські автори (М. Ренненкампф), взагалі заперечують необхідність самого поняття юридичної техніки [3, с. 67]. На нашу думку, юридична техніка – це сукупність способів і прийомів, умінь і навичок формування й ефективного використання механізму юридичного регулювання в правотворчій діяльності.

З моменту втілення засобів та прийомів юридичної техніки в нормах закону він стає частиною системи законодавства. Рівень юридичної техніки визначається передусім реальним використанням технічних засобів і прийомів. Юридична техніка відіграє істотну роль у забезпеченні якісного закону, а правильне використання всіх засобів та прийомів на основі створених правил юридичної техніки забезпечує точне й найраціональніше їх втілення. Рівень юридичної техніки – це один із показників рівня юридичної культури в країні. Необхідність всебічного дотримання правил юридичної техніки є об'єктивною закономірністю як законодавства, так і юридичної практики [4, с. 70–85]. Для забезпечення принципу верховенства закону та його якісної, ефективної дії необхідний високий рівень юридичної техніки [4, с. 45–59]. Отже, юридична техніка має зовнішню форму прояву якості закону.

Ми вважаємо, що дослідження техніко-юридичного аспекту якості закону можливе шляхом поділу окремих прийомів законодавчої техніки на дві великі групи: засоби та способи.

Засобами є допустимі законом предмети і явища, за допомогою яких забезпечується досягнення цілей і отримання необхідних соціальних, юридичних та інших результатів. Умовно засоби можуть поділятися на загальноосвітні, спеціально-юридичні та технічні. Спеціально-юридичні засоби – це юридичні поняття та терміни, конструкції, правові застереження, акти тощо, розроблені юридичною наукою та практикою в процесі розвитку правової системи суспільства.

Способи – це правила нормотворчої техніки, що забезпечують системні зв'язки між законами (наприклад, способи зв'язку законів між собою, способи викладу правових норм), які є її невід'ємною частиною. До основних правил нормотворчої техніки, що забезпечують системні зв'язки між законами, належать:

– забезпечення логічної несуперечливості між нормами права чинних законів та іншими нормативно-правовими актами;
– скорочення до мінімуму кількості законів з того самого кола питань;
– уникнення необґрунтованого дублювання норм права в законі;
– поєднання актів, що видаються, з тими, що були видані раніше (своєчасне скасування законів та їхніх частин, що суперечать новому закону, внесення необхідних змін до чинного закону тощо);
– недопущення відсилання до норм закону, який ще не ухвалений;
– послідовне й однакове вживання термінів у законі.

Вищезазначені явища – засоби і способи – неможливо розглядати у відриві один від одного, оскільки тільки в їхній єдності можливе створення якісних законів.

Серед перших сучасних науковців, який здійснив спробу дослідити якість закону з погляду техніко-юридичного аспекту, є В. Прозоров. Учений запропонував власне формулювання якості закону як потенційної можливості правового регулювання, передбаченої в нормах закону, для отримання бажаних змін у соціальній сфері [4, с. 135]. На думку В. Прозорова, проблема техніко-юридичної якості закону безпосередньо пов'язана із проблемами, що є предметом теоретико-прикладного блока питань юридичної техніки [4, с. 156].

На нашу думку, техніко-юридична якість закону – це сукупність властивостей, що виражають ступінь дотримання правил правотворчої, зокрема законотворчої, техніки за змістовним і зовнішнім оформленням закону та є найбільш складним і важливим аспектом, оскільки відповідає за узгодженість якісних норм закону з нормами юридичної (законодавчої) техніки.

Отже, на нашу думку, техніко-юридичний аспект як властивість правової легальності закону безпосередньо впливає на якість закону, а його недотримання спричиняє зниження якості закону, як-от:

1) плюралізм наукових підходів до розуміння техніко-юридичних вимог до складання законів;

2) відсутність чіткої нормативної регламентації нормотворчої техніки;

3) відсутність універсалізації знань, що стосуються правил нормопроектування, та пошуку засобів їх юридичного регулювання.

Основними передумовами, що впливають на техніко-юридичний аспект якості закону, є такі:

1) нормативний зміст закону, що має будуватися на основі
положення про верховенство конституції;

2) використання досвіду попередніх законів під час розроблення та складання проектів нових законів, що регулювали подібні суспільно-правові відносини.

Техніко-юридична якість законів є відносно самостійним видом їхньої правової якості, має оцінний характер та є похідною законодавчої техніки.

На думку І. Самощенко, техніко-юридична якість закону є цілісною стійкою сукупністю його правових властивостей, що характеризує ступінь його відповідності створеним наукою і законотворчою практикою правилам і прийомам законодавчої техніки [5, с. 154].

Нормативна природа техніко-юридичних правил якості закону досить складна. З одного боку, вони можуть бути розцінені як наукові норми – пізнавальні настанови, що регулюють процес створення об'єкта в різних формах наукового знання. Норми юридичної техніки в такому сенсі є результатом відображення навколишньої дійсності, що виникає в процесі правотворчості. З іншого боку, це також і норми технічні, оскільки ними визначається послідовність технічних операцій оформлення закону, встановлюються конкретні засоби та способи застосування. Правила законодавчої техніки можуть розглядатисяі як норми – традиції, що склалися в правотворчій практиці. На думку Ю. Тихомирова, правил законодавчої техніки зазвичай дотримуються і завдяки традиціям, досвіду, доцільності [6, с. 87].

Техніко-юридичний аспект якості закону виконує важливу роль, що полягає в забезпеченні ухвалення якісних законів без:

а) дублювання норм та положень інших законів і підзаконних нормативних актів;

б) порушення правил мовного викладу тексту закону;

в) неправильного використання окремих способів та засобів законодавчої техніки;

г) структуризації тексту закону.

Техніко-юридичною якістю законів у юридичній літературі називається стійка сукупність правових властивостей форми закону, що характеризує ступінь їхньої відповідності правилам і прийомам законодавчої техніки.

Техніко-юридичні критерії повноти регулювання означають, що закон передбачає механізм дії кожної норми. Операційними визначеннями техніко-юридичного критерію є: а) визначеність суб'єктів; б) визначеність прав і обов'язків суб'єктів; в) кореспондування кожного права обов'язку;

г) визначеність санкцій, що застосовуються внаслідок порушення норм;

г) урегульованість всіх питань, що постають під час реалізації норми права.

За недостатньо повної регламентації відносин у законі з'являються прогалини, тобто розриви системних зв'язків між нормами закону, які спричиняють появу ситуації, коли суб'єктивне право, закріплене законом, не реалізовується.

Техніко-юридичні критерій конкретності регулювання забезпечується такими операційними визначеннями: а) точність і конкретизація закріплення прав і обов'язків суб'єктів правовідносин; б) точність формулювання засобів з їх забезпечення.

Отже, техніко-юридичний аспект якості закону полягає в сукупності правових властивостей останнього щодо форми, характеризує ступінь його відповідності правилам і прийомам законодавчої техніки та сприяє оптимізації законотворчості й ефективності законодавства.

Юридичний аспект якості закону визначається за ознаками, які характеризують юридичну природу нормативних елементів закону, їхню здатність бути регуляторами суспільних відносин. Крім того, юридичний аспект якості закону становлять також ознаки його інших юридичних елементів, які, хоча і менше, але все ж істотно впливають на якість закону.

Техніко-юридичними засобами є елементи законодавчої техніки, що використовуються в правотворчій діяльності для підготовки законодавчого тексту. До техніко-юридичних засобів в юридичній літературі відносять юридичні терміни, поняття, юридичні конструкції, цифрове вираження понять, переліки, застереження, примітки та ін. В юридичній літературі використання таких засобів іменується ще прийомом концептуалізації. Основним технічними засобами правових норм є терміни і поняття. Поняття права є головним засобом узагальнення в праві.

Інтегративна соціально-правова характеристика якості закону містить два взаємопов'язані аспекти:

а) соціальний, що характеризує фактичний зміст закону (відповідність соціальним інтересам суспільства, суспільним очікуванням людей, цінностям і пріоритетам особистості), його соціальну адекватність;

б) спеціально-юридичний, що відображає якість його юридичної форми, або адекватність (відповідність) форми фактичному змісту закону.

Інтегративна соціально-правова характеристика якості закону – сумісність останнього зі стандартами, прийнятими міжнародною і національною правотворчою практикою, а також суспільною корисністю. У цьому сенсі якісний закон відрізняється легітимністю, узгодженістю з міжнародним і національним законодавством, здатністю за певних умов до стабільної, прогнозованої й ефективної дії.

Для законодавства характерне використання абстрактних і конкретних понять. Історично поняття в законодавстві розвивалися від конкретних до більш абстрактних. Вміле вживання таких понять у конструйованому акті – необхідна умова культури законодавця. Поєднання абстрактних і конкретних понять залежить від юридичної форми акта. Якщо в Конституції, модельних законах питома вага абстрактних понять найбільш значна, то в законах прямої дії, актах, які конкретизують закони, частка абстрактного і конкретного нормативного матеріалу виглядає інакше.

Висновки. Якість закону в техніко-юридичному аспекті, на нашу думку, – внутрішньо притаманна його формі та змісту сукупність соціальних і юридичних властивостей, що зумовлюють придатність закону задовольняти певні потреби як суспільства, так і окремої особистості. Якість закону є стійкою сукупністю його соціальних і юридичних властивостей, тобто соціальна адекватність його настанов, техніко-юридичної досконалості їхньої форми, а отже, здатність за відповідних умов середовища і відносин адресатів (громадян і їх об'єднань) забезпечити правомірний характер їхньої діяльності, сприяти досягненню фактичних результатів, що випливають з мети закону.

Список використаних джерел:

1. Арзамасов Ю. Соблюдение требований законодательной техники как средство предотвращения правотворческих ошибок. Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах: материалы Международного научно-практического круглого стола (29–30 мая 2008 г.) / под ред. В. Баранова, И. Мацкевича. М.: Проспект, 2009. С. 285–304.
2. Кашанина Т. Юридическая техника. М.: Эксмо, 2007. 512 с.
3. Карташов В. Юридическая техника, тактика, стратегия, технология (к вопросу о соотношении). Проблемы юридической техники. Т. 1. Н. Новгород, 2000. С. 16–23.
4. Прозоров В. Качество и эффективность хозяйственного законодательства в условиях рынка. М., 1991. 280 с.
5. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / Ю. Шемшученко, О. Ющик, М. Теплюк, Л. Гульченко, В. Риндюк. К.: Парламентське вид-во, 2007. 208 с.
6. Тихомиров Ю. О правилах законодательной техники. Журнал Российского права. 1999. № 11. С. 110–112.

МУДРАК В. В.,
аспірант кафедри історії, теорії права і держави та конституційного права
(Навчально-науковий інститут права Університету державної фіскальної служби України)

УДК 340.12

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

У статті висвітлено роль і значення діяльності громадських організацій у сфері захисту прав і свобод людини в Україні, їх форми та призначення в умовах формування правової держави і громадянського суспільства. Запропоновано шляхи підвищення ефективності їх функціонування.

Ключові слова: *громадські організації, правова держава, громадянське суспільство, добровільні об'єднання, комунікація, правова доктрина.*

В статье рассматривается роль и значение деятельности общественных организаций в сфере защиты прав и свобод человека в Украине, их формы и назначение в условиях развития и формирования правового государства и гражданского общества. Предложены пути повышения эффективности их функционирования.

Ключевые слова: *общественные организации, правовое государство, гражданское общество, добровольные объединения, коммуникация, правовая доктрина.*